

АКТИВІЗАЦІЯ ПРОЦЕСІВ ДЕГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА СИСТЕМОУТВОРЮЮЧА РОЛЬ ВИСОКОТЕХНОЛОГІЧНИХ КОМПАНІЙ У СУЧАСНИХ ПРОЦЕСАХ ФРАГМЕНТАЦІЇ РИНКІВ

©2020 МНИХ О. Б., ЛОЗИНСЬКИЙ В. Т., ДАЛИК В. П.

УДК 339.9
JEL: E44; F01; L11; O33; O39; P42

Мних О. Б., Лозинський В. Т., Далик В. П. Активізація процесів деглобалізації та системоутворююча роль високотехнологічних компаній у сучасних процесах фрагментації ринків

Пошук відповідей на сучасні виклики глобальній і національній економіці знаходить своє відображення у спрямованості науково-прикладних досліджень і їх об'єктному та суб'єктному аналізі. Такий пошук потребує дослідження якісних змін процесів глобалізації та їх поєднання із зародженням у різних країнах тренду деглобалізації. Цей тренд посилюються політичним впливом держав із застосуванням політики економічного та технологічного протекціонізму, витончених правил гри та інструментів для здобування ринкових переваг на високотехнологічних і фінансових ринках. Мета даного наукового дослідження полягає в аналізі причин активізації структурної політики деглобалізації, побудові її змістовної моделі. Визначено основні причини нагромадження корпоративних боргів гігантами світового бізнесу та відображено їх двояку роль у розвитку як промислових, так і фінансових ринків, взаємодія між якими посилюється в цифровій економіці та з появою нових джерел кризи. Дано характеристику розривів між обсягами експорту-імпорту, коефіцієнта покриття експортом імпорту, величина яких залежить від позитивних структурних зрушень на основі процесів деглобалізації та інноваційної активності високотехнологічних ринків. Побудовано динамічні тренди для відображення взаємозалежності обсягів прямих іноземних інвестицій та рівня відкритості української економіки. Показано взаємозв'язки факторів фрагментації промислових і фінансових ринків під впливом зростаючої ролі високотехнологічних компаній при впровадженні політики економічного протекціонізму. Побудовано змістовну модель дифузії загроз розвитку високотехнологічних ринків та їх наслідків у новому середовищі роздвоєння матеріальної та цифрової економіки, яка поглиблює розуміння причин поєднання процесів глобалізації та деглобалізації у світі та в окремих країнах.

Ключові слова: глобалізація, деглобалізація, відкрита економіка, високотехнологічні ринки, технологія, прями іноземні інвестиції, інновації, дифузія інновацій, структурні зміни, фрагментація ринку, змістовна модель.

DOI:

Рис.: 5. **Табл.:** 1. **Бібл.:** 18.

Мних Ольга Богданівна – доктор економічних наук, професор, професор кафедри маркетингу і логістики, Інститут економіки і менеджменту Національного університету «Львівська політехніка» (вул. Степана Бандери, 12, Львів, 79013, Україна)

E-mail: mnykholga1@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0219-0533>

Лозинський Василь Тарасович – кандидат економічних наук, старший викладач, Національний університет «Львівська політехніка» (вул. Степана Бандери, 12, Львів, 79013, Україна)

Далик Володимир Петрович – кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту і міжнародного підприємництва, Інститут економіки і менеджменту Національного університету «Львівська політехніка» (вул. Степана Бандери, 12, Львів, 79013, Україна)

UDC 339.9
JEL: E44; F01; L11; O33; O39; P42

Mnykh O. B., Lozynskiy V. T., Dalyk V. P. The Activation of Deglobalization Processes and System-Forming Role of High-Tech Companies in the Modern Market Fragmentation Processes

The search for answers to modern challenges to both the global and the national economy is reflected in the focus of scientific and applied researches, their object and subject analysis. Such a search requires studying of qualitative changes in the processes of globalization and their combination with the origin in different countries of the trend of deglobalization. This trend is strengthened by the political influence of the countries with the use of policy of economic and technological protectionism, sophisticated rules of the game and instruments for gaining market advantages in both high-tech and financial markets. The present scientific research is aimed at analyzing the reasons for activating the structural policy of deglobalization, building up a related contentual model. The main reasons for accumulation of corporate debts by giants of global business are defined and their dual role in the development of both industrial and financial markets is reflected, the interaction between which is intensifying in the digital economy and with the emergence of new sources of crisis. The characterization of the gaps between the volume of exports and imports, the coefficient of coverage by exports of imports, the value of which depends on positive structural changes based on the processes of deglobalization and innovative activity of high-tech markets, are provided. Dynamic trends were built up to reflect the interdependence of volumes of foreign direct investments and the level of openness of the Ukrainian economy. The relationships of fragmentation factors of industrial and financial markets under the influence of the growing role of high-tech companies in the implementation of the policy of economic protectionism are shown. A contentual model of diffusion of threats to the development of high-tech markets and their consequences in the new environment of forking out material and digital economy is built up, which deepens understanding of the reasons for the combination of globalization and deglobalization processes both in the world and in individual countries.

Keywords: globalization, deglobalization, open economy, high-tech markets, technology, foreign direct investment, innovation, diffusion of innovations, structural changes, market fragmentation, contentual model.

Fig.: 5. **Tabl.:** 1. **Bibl.:** 18.

Mnykh Olga B. – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Professor, Department of Marketing and Logistics, Institute of Economics and Management of the National University «Lviv Polytechnic» (12 Stepana Bandery Str., Lviv, 79013, Ukraine)

E-mail: mnykholga1@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0219-0533>

Lozynskiy Vasyl T. – Candidate of Sciences (Economics), Senior Lecturer, National University «Lviv Polytechnic» (12 Stepana Bandery Str., Lviv, 79013, Ukraine)

Dalyk Volodymyr P. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor of the Department of Management and International Entrepreneurship, Institute of Economics and Management of the National University «Lviv Polytechnic» (12 Stepana Bandery Str., Lviv, 79013, Ukraine)

Мегавиклики ХХ століття на рівні міжнародної економіки, вітчизняного виробництва та корпоративних структур ставлять політиків, науковців і підприємців перед необхідністю ідентифікації нових джерел створення ВВП, пошуку прогресивних точок економічного зростання та управління ризиками в умовах невизначеності та хаотичного розвитку реального та фінансового секторів економіки. Такий пошук потребує дослідження якісних змін процесів глобалізації та їх поєднання із зародженням у різних країнах тренду деглобалізації, які посилюються політичним впливом держав із застосуванням політики економічного та технологічного протекціонізму, витончених правил гри та інструментів для здобування ринкових переваг на високотехнологічних і фінансових ринках, які відкривають ширші можливості для залучення зовнішніх джерел фінансування та покриття інноваційних ризиків. Останніми десятиріччями принципово змінюється співвідношення матеріальної та нематеріальної, або цифрової, економіки, збільшується розрив у рівнях технологічного прогресу в постіндустріальних країнах і в тих, що розвиваються, що, відповідно, поглиблює диференціацію в рівнях доходів і в якості життя, особливо в умовах форс-мажорних обставин, в яких опинився світ при поширенні пандемії.

За визначенням МВФ, глобалізація – це історичний процес, результат людських інновацій і технологічного прогресу, зростаючої інтеграції економік усього світу внаслідок міжкордонного руху товарів, послуг та капіталу і знань (технологій). Власне поширення знань відзначає як важливу перевагу процесів глобалізації нобелівський лауреат Дж. Стігліц, хоча загалом він не є прихильником такої політики [1]. Підвищений інтерес до процесів глобалізації та деглобалізації підтверджується науково-прикладними до-

слідженнями вітчизняних і закордонних вчених, зокрема: О. Довгаль, Г. Довгаль, Н. Казакової [2; 3], А. Старостіної, О. Каніщенко [4], В. Белло [5], Е. Гелпмана [6], Е. Гілленбранда [7], У. Робінсона [8] та інших учених, а також порядком денним на Всесвітньому економічному форумі в Давосі за участю провідних політичних еліт.

Розширення кризових явищ, які «експортуються» із країн, що розвиваються, у постіндустріальні країни, а також посилення інтелектуального ядра у світовій геополітиці нових країн (зокрема, Китаю), що стали лідерами на високотехнологічних ринках і мають вагомий вплив на світогосподарські процеси та політику міжнародного трансферу технологій, – стають предметом дискусій у науковому співтоваристві на міжнародних конференціях і бізнес-форумах. Як зауважує Е. Райнерт, наприкінці 1980-х років «чимало малих і середніх країн бачили, як зникає розмаїття їхнього виробничого сектора». Автор акцентує аналіз на стратегіях, «запертих на інноваціях» та оцінюванні їх впливу на розширення видів економічної діяльності, що виходять за межі країни, взаємозв'язку категорій відстані та часу, що «забезпечували природний протекціонізм обробної промисловості країни» [9, с. 242, 244]. Процес глобалізації, який було пережито протягом останніх кількох століть, відбувався одночасно із нарощуванням урядами свого потенціалу для оподаткування, перенаправлення ресурсів за допомогою державної політики, зокрема соціальних трансфертів [10].

Метою даного наукового дослідження є аналіз причин активізації структурної політики деглобалізації, побудова її змістовної моделі та динамічних трендів для відображення взаємозалежності обсягів прямих іноземних інвестицій і рівня відкритості української економіки з акцен-

туванням уваги на інноваційних проблемах розвитку високотехнологічних компаній та їх ролі у зміцненні політики економічного протекціонізму та фрагментації промислових і фінансових ринків.

Рушійною силою процесів деглобалізації стали кризові явища, фінансово-економічна рецесія, що супроводжується втечею інвестицій з країни, зменшенням частки прямих іноземних інвестицій у ВВП і в послабленні їх реального впливу на активізацію інноваційної діяльності та рівень життя суспільства (рис. 1). Рівень боргів у світовому вимірі зростає в геометричній прогресії. Відкритим залишається питання про нинішній ступінь деглобалізації, орієнтований на торгівлю [11]. Навіть гіганти світового бізнесу потрапили в пастку боргової залежності, адже не змогли масштабувати свій бізнес до обсягів, достатніх для покриття капітальних затрат, пов'язаних із:

- ✦ операціями з викупів і поглинань інших обезцінених активів в умовах кризового стану;
- ✦ просуванням інновацій на ринки в умовах спадного попиту на інвестиційні товари;
- ✦ провалом інноваційних проектів на початкових стадіях їх впровадження;
- ✦ втратою лояльних клієнтів на закордонних ринках у країнах, що розвиваються (табл. 1).

Кількість виробничих компаній ЄС, які планували скоротити інвестиції у 2019 р., вперше збільшилася за останні роки. У сфері послуг спостерігається великий розрив у використанні цифрових технологій в ЄС і в США у сфері послуг:

40% до 61% відповідно. Причиною такого явища є слабка дифузія інновацій, недостатня захищеність об'єктів інтелектуальної власності [13].

Спад інвестиційної активності іноземних інвесторів (див. рис. 1), особливо в реальному секторі економіки, обезкровлює економіку, в якій більша третина вітчизняних промислових підприємств у 2020 р. знаходиться на межі банкрутства.

Як видно з рис. 1, спадним є потік ПІІ в Україну за 2013–2019 рр., які охопили період військової агресії з боку РФ з 2014 р.: різниця між обсягами тих інвестицій складає суму ПІІ в реальний сектор економіки, і у 2015 р. така різниця була мінімальною, що не могло принести відчутних позитивних результатів для її інноваційного розвитку. У даному контексті варто зауважити про негативний вплив експансії іноземних ТНК на вітчизняному ринку, який проявляється в:

- ✦ політиці домінування т. зв. псевдоінвестиційних експортних стратегій завоювання ринку;
- ✦ переважаючій орієнтації ліцензійних та інвестиційних стратегій, що застосовуються нерезидентами в Україні для максимізації короткострокових прибутків та організації відпливу капіталу за кордон у офшорні зони;
- ✦ послабленні інноваційної активності при застосуванні різних замаскованих схем міжнародного бізнесу, основною причиною якого є оптимізація податкових платежів через мінімізацію митних відрахувань.

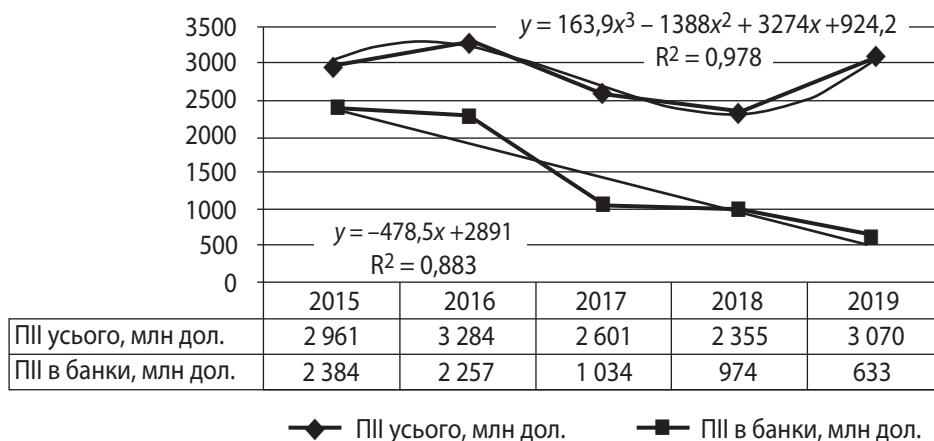

Рис. 1. Динаміка прямих іноземних інвестицій (ПІІ) в Україну

Джерело: побудовано на основі даних НБУ.

Причини нагромадження корпоративних боргів гігантами світового бізнесу

Компанія	Істотні причини нагромадження корпоративних боргів
AT&T – телекомунікаційний гігант	Диверсифікація ринків: M&A – у 2015р. і Time Warner – у 2018 р. Чистий борг – 180 млрд дол. Емісія облігацій на суму 12,5 млрд дол. для рефінансування боргу
Ford Motor Company – автовиробник	Зниження продаж при зростаючій конкуренції, падіння кредитного рейтингу – з інвестиційного рівня на спекулятивний (або «сміттєвий»), що ускладнює формування портфеля ЦП в інвестиційних і пенсійних фондах
Verizon – мобільний зв'язок	У 2013 р. фінансування викупу 45% акцій партнера Vodafone Group у Verizon Wireless – найбільшому провайдері мобільного зв'язку в США, для чого було продано облігацій на 49 млрд дол.
Comcast – найбільша компанія з кабельного телебачення та постачальник послуг Інтернету в США	Активні операції з M&A: придбання активів AT&T Broadband, United Artists та її материнської компанії MGM, NBCUniversal, DreamWorks Animation, поглинання британською групою платних телекомпаній Sky. Verizon
Державна компанія Petróleos Mexicanos (Pemex) – нафтова компанія	Найзаборгованіша нафтова компанія у світі, падіння видобутку та світових цін на пальне, щоквартальний збиток у 2020 р. у сумі 23 млрд дол. зниження рейтингу облігацій до рівня «сміттєвих»

Джерело: складено на основі [12].

Проте в інших країнах, зокрема в Угорщині, завдяки іноземним інвестиціям з'явилися нові галузі промисловості, такі як виробництво легкових автомобілів, побутової електроніки та мобільних телефонів, а обробна промисловість зберегла роль важливого стратегічного джерела економічного зростання, що дозволило Угорщині в 1982 р. першою серед країн ЦСЄ увійти до МВФ і Світового банку (в країнах, в яких знаходяться штаб-квартири ТНК, – Фінляндія, США, Швеція, Данія та ін. – з точки зору глобалізації більшою мірою відбуваються позитивні економічні процеси). Країни, яких зтягнула хвиля збанкрутілих підприємств, шукають виходу із ситуації на основі вдосконалення політики імпортозаміщення: частка імпорту у ВВП, як показник відкритості економіки, за 2013–2019 рр. коливалася в Україні від 49% до 56,4% (рис. 2).

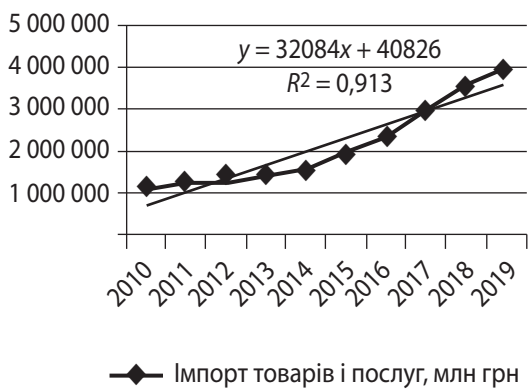
Зменшення розривів між обсягами експорту-імпорту для підвищення коефіцієнта покриття експортом імпорту (рис. 3) залежить від позитивних структурних зрушень на основі процесів деглобалізації та інноваційної активності високотехнологічних ринків (ВТР). За індексом Глобальної інноваційної активності-2020 Україна зайняла аж 45 позицію серед 131 країни світу.

Нездатність урядових структур і спеціалізованих інституцій оцінити якісні відмінності між видами економічної діяльності, у т. ч. у сфері міжнародної економіки, призводить до

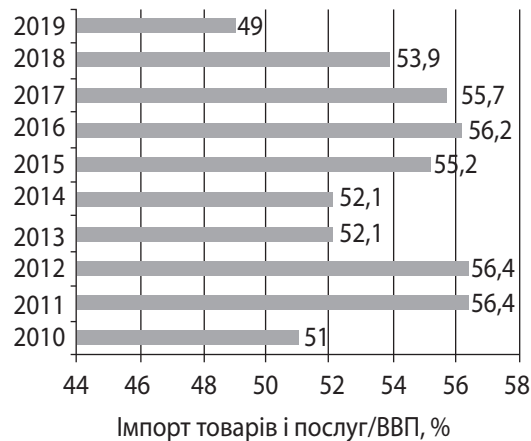
нездатності зрозуміти причини активності деглобалізації та нерівномірного розвитку країн і регіонів в умовах глобальної економіки (рис. 4). Під впливом високотехнологічних FinTechs- та BigTechs-компаній активізуються процеси реструктуризації фінансових ринків і спеціалізованих інституцій для цілей підвищення мобільності фінансового капіталу та перерозподілу ризиків між учасниками ринкових трансакцій, у т. ч. в умовах поширення пандемії. Інвестори ТНК нині витрачають мільярди доларів для швидкого оцифрування глобального капіталу, а також для цілей хеджування своїх ставок, що змінює структуру попиту та пропозиції на фінансовому ринку. За даними У. Робінсона (*W. I. Robinson*), загальний світовий борг досягнув у 2016 р. аж 215 трлн дол. [15].

Розгортання хвиль деглобалізації обов'язково має знайти відображення в нових економічних моделях розвитку економіки та в бізнес-моделях компаній, які адаптуються до нових викликів сьогодення. Наприклад, у рамках ЄС розвиток потенціалу Польщі ставиться у залежність від ефективної політики інтеграції – фіскальної, господарської та фінансової.

Ще у 1970 р. Н. Борлоуг (*N. E. Borlaug*) отримав Нобелівську премію за «зелену революцію» у сільському господарстві, але до цього часу, як підкреслює Ерік Райнерт, кількість бідних і багатих у світі не змінилася [9, с. 199]. Податковий

а) Динаміка імпорту, млн грн

б) Динаміка відношення «Імпорт/ВВП», %

Рис. 2. Динаміка рівня відкритості української економіки за 2010–2019 рр.

Джерело: побудовано на основі статистичних даних [14].

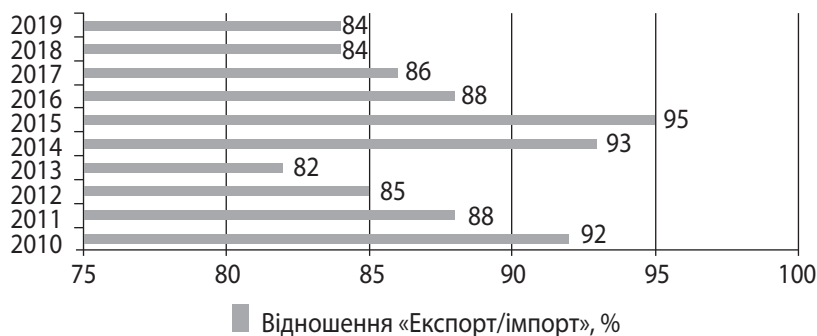

Рис. 3. Динаміка коефіцієнта покриття експортом товарів і послуг України імпорту за 2010–2019 рр., %

тиск і додаткові обмеження підштовхують бізнес до формування боргової політики в новому конкурентному середовищі розподілу ринкової влади та фінансового капіталу. Політика глобалізації, яку втілюють ТНК, спрямована на реалізацію неоліберальної програми приватизації, а також на високий рівень транснаціональної фінансово-виробничої організації, що склалася [16]. Україна не зможе мати інвестиційний ресурс для розвитку, якщо деглобалізація не буде сприяти здобуванню динамічних конкурентних переваг на основі економічного протекціонізму [17], дифузії інновацій, захисту національних інтересів розвитку високотехнологічних ринків, залученню в економіку венчурних інвестицій (рис. 5). Для прикладу, з 2012 р. американські корпорації витратили за останні 4 роки у 100 разів більше інвестицій, ніж в ЄС для придбання стартапів. Для розвитку глобальних ланцюжків у сфері послуг існують високі протекціоністські бар'єри у фінансовому, медичному, промисловому та освітньому секторах [18].

ВИСНОВКИ

Відірваність фінансової системи від проблем розвитку реального сектора економіки України підштовхує вітчизняний бізнес, у т. ч. високотехнологічні компанії, до формування боргової політики в новому конкурентному середовищі розподілу матеріальної та цифрової економіки, перерозподілу ринкової влади та фінансового капіталу. Поеднання процесів глобалізації та деглобалізації у світі в цілому та в Україні зокрема залежить від сили інноваційного ядра економіки, потужності високотехнологічних ринків та їх можливостей привабити внутрішніх і зовнішніх інвесторів для концентрації промислового та фінансового капіталу. Останніми десятиріччями високотехнологічні компанії виступають у двоякій ролі: і як продуценти створення суспільних благ, і як емітенти боргових цінних паперів. Зростаюча нерівномірність соціально-економічного розвитку країн, що підсилюється загрозами поширення пандемії, стає фактором активізації політики економічного та технологіч-

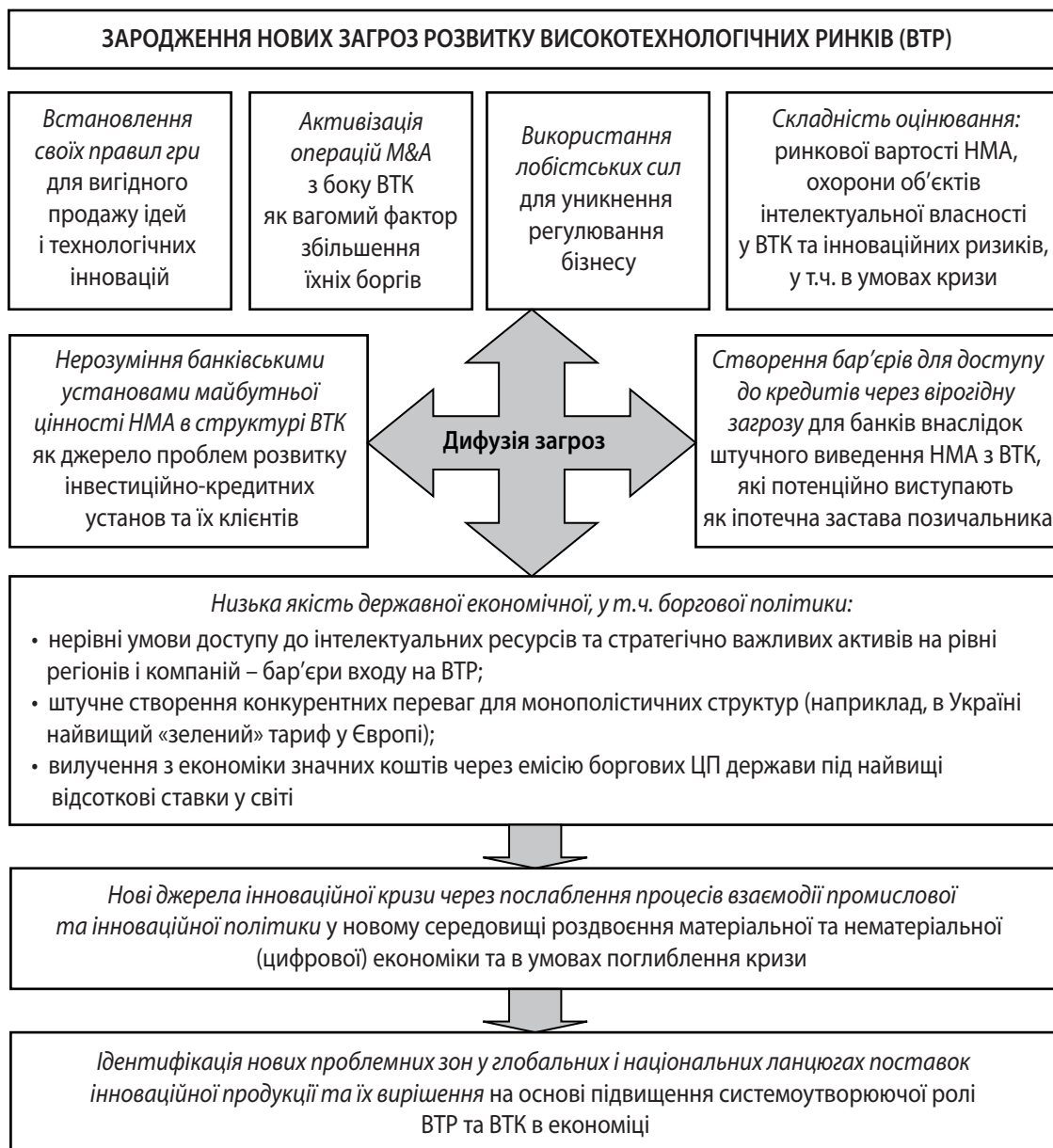

Рис. 4. Деглобалізація світової торгівлі та фрагментація фінансових ринків

ного протекціонізму, здатного захистити країну від загроз хаосу та невизначеності майбутнього розвитку. У цьому напрямку спрямовуються сучасні дослідження. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Globalization : A Brief Overview / International Monetary Fund. 2008. URL: <http://www.imf.org/external/np/exr/ib/2008/053008.htm>
2. Глобалізація та регіоналізація як вектори розвитку міжнародних економічних відносин : колективна монографія / за ред. О. А. Довгаль, Н. А. Казакової. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2018. 540 с.
3. Довгаль О. А., Довгаль Г. В. Деглобалізаційні тенденції у сучасній світовій торгівлі в умовах нестабільності. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм»*. 2016. Вип. 5. С. 19–26.
4. Старостіна О., Каніщенко О. Суперечливі шляхи економічної глобалізації. *Економіка України*. 2008. № 5. С. 58–65.
5. Bello W. Deglobalization: Ideas for a New World Economy (Global Issues). 3rd ed. London : Zed Books, 2019. 176 p.
6. Helpman E. Globalization and Wage Inequality. *National Bureau of Economic Research. Working Papers*. 2016. No. 22944. URL: https://www.nber.org/system/files/working_papers/w22944/w22944.pdf
7. Hillebrand E. E. Deglobalization Scenarios: Who Wins? Who Loses? *Global Economy Journal*. 2010. Vol. 10. No. 2. DOI: <https://doi.org/10.2202/1524-5861.1611>
8. Robinson W. I. Into the Tempest: Essays on the New Global Capitalism. Chicago : Haymarket Books, 2019. 288 p.

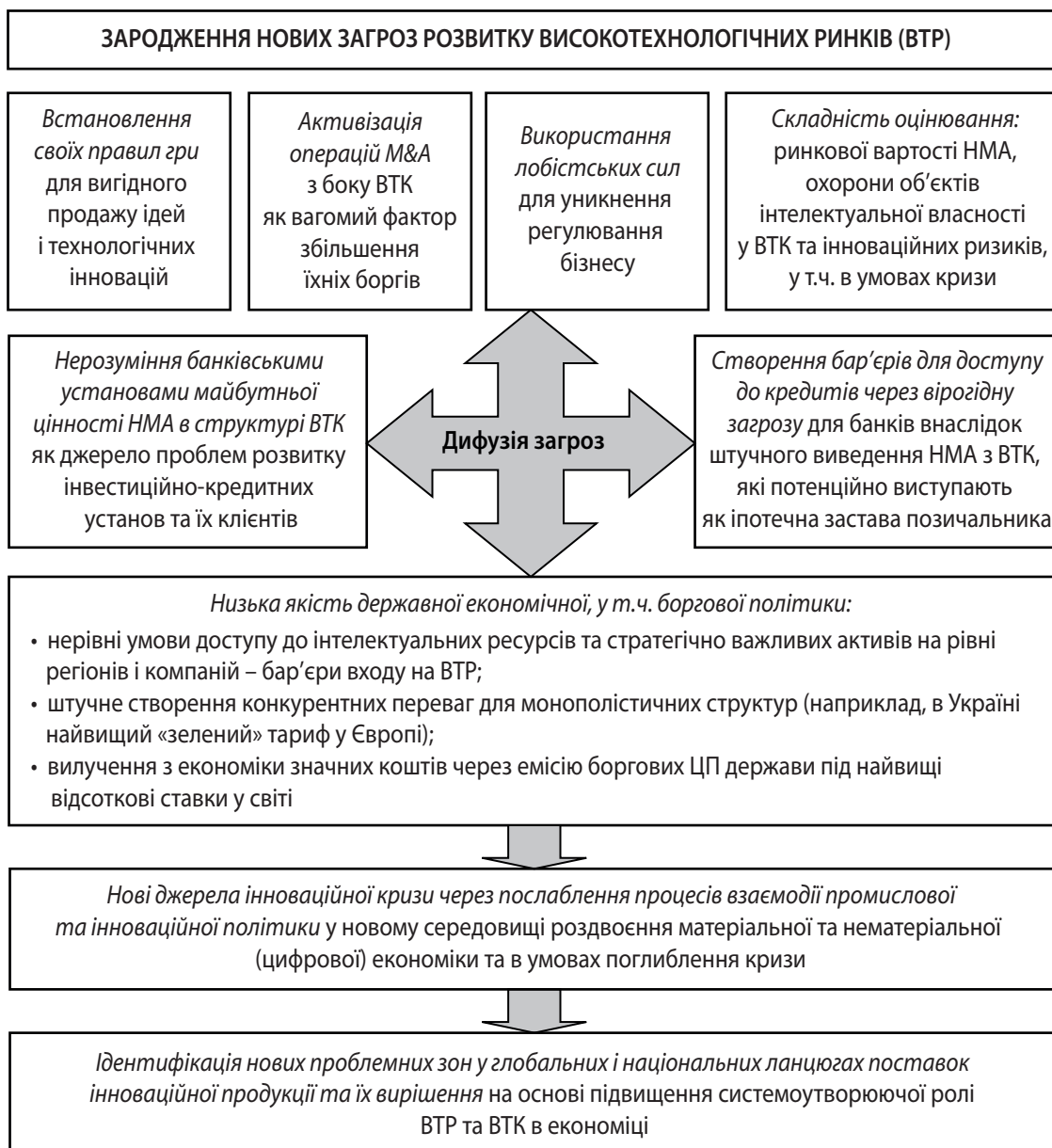

Рис. 5. Дифузія загроз розвитку високотехнологічних ринків (ВТР) та їх наслідки в новому середовищі роздвоєння матеріальної та нематеріальної (цифрової) економіки

9. Райнерт Е. С. Як багаті країни забагатіли ... і чому бідні країни залишаються бідними / пер. П. Таращук. Київ : Темпора, 2016. 452 с. URL: https://www.eib.org/attachments/efs/economic_investment_report_2019_en.pdf
10. Ortiz-Ospina E. Is globalization an engine of economic development? URL: <https://ourworldindata.org/is-globalization-an-engine-of-economic-development>
11. Herrero A. C. From globalization to deglobalization: Zooming into trade. URL: <https://www.bruegel.org/wp-content/uploads/2020/02/Globalization-deglobalization.pdf>
12. Ventura L. Corporate Debt Kings: The World's Most Indebted Companies 2020 // Global Finance. May 26, 2020. URL: <https://www.gfmag.com/global-data/economic-data/companies-largest-debt-world-2020>
13. European Investment Bank Investment Report 2019/2020: accelerating europe's transformation. URL: https://www.eib.org/attachments/efs/economic_investment_report_2019_en.pdf
14. Державна служба статистики. URL: www.ukrstat.gov.ua
15. Robinson W. I. The next economic crisis: digital capitalism and global police state). *Race & Class*. 2018. Vol. 60. Issue 1. DOI: <https://doi.org/10.1177/0306396818769016>
16. Chase-Dunn Ch. 21st Century Deglobalization and the Struggle for Global Justice in the World Revolution of 20xx. URL: <https://irows.ucr.edu/papers/irows136/irows136.htm>
17. Мних О. Б. Діалектика розвитку вільної торгівлі та економічного протекціонізму для цілей розвитку інноваційної економіки // Адаптаційно-інтеграційні механізми управління інноваційними процесами в економіці : колективна монографія. Харків : Видавництво Іванченка І. С., 2019. С. 51–62.

18. Глобализация и деглобализация: роль стран с формирующимися рынками и выводы для России : аналитическая записка. Июль 2019. URL: https://www.cbr.ru/Content/Document/File/72911/analytic_note_080719_dip.pdf

REFERENCES

- Bello, W. *Deglobalization: Ideas for a New World Economy* (Global Issues). London: Zed Books, 2019.
- Chase-Dunn, Ch. "21st Century Deglobalization and the Struggle for Global Justice in the World Revolution of 20xx". <https://irows.ucr.edu/papers/irows136/irows136.htm>
- Derzhavna sluzhba statystyky. www.ukrstat.gov.ua
- Dovhal, O. A., and Dovhal, H. V. "Dehlobalizatsiini tendentsii u suchasni svitovii torhivli v umovakh nestabilnosti" [Deglobalization Trends in Contemporary International Trade under Instability]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Seriya «Mizhnarodni vidnosyny. Ekonomika. Krainoznavstvo. Turyzm»*, no. 5 (2016): 19-26.
- "European Investment Bank Investment Report 2019/2020: accelerating europe's transformation". https://www.eib.org/attachments/efs/economic_investment_report_2019_en.pdf
- "Globalization : A Brief Overview". International Monetary Fund. 2008. <http://www.imf.org/external/np/exr/ib/2008/053008.htm>
- "Globalizatsiya i deglobalizatsiya: rol stran s formiruyushchimisya rynkami i vyvody dlya Rossii : analiticheskaya zapiska. Iyul 2019" [Globalization and Deglobalization: The Role of Emerging Markets and Implications for Russia: Policy Brief. July 2019]. https://www.cbr.ru/Content/Document/File/72911/analytic_note_080719_dip.pdf
- Helpman, E. "Globalization and Wage Inequality. National Bureau of Economic Research". Working Papers. 2016. https://www.nber.org/system/files/working_papers/w22944/w22944.pdf

Herrero, A. C. "From globalization to deglobalization: Zooming into trade". <https://www.bruegel.org/wp-content/uploads/2020/02/Globalization-desglobalization.pdf>

Hillebrand, E. E. "Deglobalization Scenarios: Who Wins? Who Loses?" *Global Economy Journal*, vol. 10, no. 2 (2010).

DOI: <https://doi.org/10.2202/1524-5861.1611>

Hlobalizatsiia ta rehionalizatsiia yak vektory rozvytku mizhnarodnykh ekonomichnykh vidnosyn [Globalization and Regionalization as Vectors of Development of International Economic Relations]. Kharkiv: KhNU imeni V. N. Karazina, 2018.

Mnykh, O. B. "Dialektyka rozvytku vilnoi torhivli ta ekonomichnoho protektsionizmu dlia tsilei rozvytku innovatsiinoi ekonomiky" [The Dialectic of the Development of Free Trade and Economic Protectionism for the Purposes of Developing an Innovative Economy]. In *Adaptatsiino-intehratsiini mekhanizmy upravlinnia innovatsiinyh protsesamy v ekonomitsi*, 51-62. Kharkiv: Vydavnytstvo Ivanchenko I.S., 2019.

Ortiz-Ospina, E. "Is globalization an engine of economic development?" <https://ourworldindata.org/is-globalization-an-engine-of-economic-development>

Rainert, E. S. *Yak bahati krainy zabahatily ... i chomu bidni krainy zalyshaiutsia bidnymi* [How Rich Countries Got Rich... and Why Poor Countries Stay Poor]. Kyiv: Tempora, 2016.

Robinson, W. I. "The next economic crisis: digital capitalism and global police state". *Race & Class*, vol. 60, no. 1 (2018).

DOI: <https://doi.org/10.1177/0306396818769016>

Robinson, W. I. *Into the Tempest: Essays on the New Global Capitalism*. Chicago: Haymarket Books, 2019.

Starostina, O., and Kanishchenko, O. "Superechlyvi shliakhy ekonomichnoi hlobalizatsii" [Contradictory Ways of Economic Globalization]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 5 (2008): 58-65.

Ventura, L. "Corporate Debt Kings: The World's Most Indebted Companies 2020". *Global Finance*. May 26, 2020. <https://www.gfmag.com/global-data/economic-data/companies-largest-debt-world-2020>